

Phương thức sử dụng thông tin đồ họa trên báo điện tử Việt Nam

ThS. LÊ TUẤN DUNG

Trường Đại học Văn hóa Hà Nội; Email: letuandung304@gmail.com

Tóm tắt: Phương thức sử dụng thông tin đồ họa (TTĐH) với những ưu thế về tốc độ đưa tin nhanh, ngắn gọn, dễ hiểu góp phần không nhỏ cho sự phát triển và cạnh tranh của báo chí trong môi trường số. Hiện nay, các cơ quan báo chí lớn như AFP, The New York Times, The Guardian, BBC... đều đang khai thác triệt để việc sử dụng đồ họa trong truyền tải thông tin và thu hút được một số lượng lớn công chúng theo dõi. Tại Việt Nam, các trang báo điện tử như VietnamPlus, VnExpress, Tuổi trẻ, Vietnamnet... cũng đang nhanh chóng xây dựng và đẩy mạnh khai thác mảng TTĐH đầy tiềm năng này. Thông qua kết quả khảo sát, tác giả nêu một số đánh giá, nhận xét, nhằm góp phần nâng cao hiệu quả việc sử dụng TTĐH trên một số báo điện tử hiện nay.

Từ khóa: thông tin đồ họa; báo điện tử; phương thức sử dụng.

Đứng trước dòng chảy thông tin từ các phương tiện truyền thông đại chúng, hiện nay công chúng đang có xu hướng tiếp cận thông tin bằng hình thức trình bày mới, bắt mắt, ngắn gọn, dễ hiểu. Nắm bắt được nhu cầu đó, nhiều báo điện tử ở Việt Nam đã tăng cường việc cung cấp thông tin bằng hình thức TTĐH, nhằm đáp ứng nhu cầu của công chúng. Hình thức TTĐH trở thành công cụ đắc lực đối với các cơ quan báo chí trong việc mang lại hiệu quả thông tin và thu hút công chúng.

Trong khi hầu hết các dạng bài truyền thông đang trong tình trạng khó giữ công chúng ở lại trên màn hình thì TTĐH lại dễ dàng làm được điều đó nhờ vào khả năng tổng hợp tin tức và hình thức tương tác hấp dẫn. Phó Tổng biên tập mảng đồ họa của USA Today cho biết, hơn 70% công chúng chú ý đến hình ảnh và đồ họa khi vào xem bất kỳ tin tức nào, con số này ở yếu tố chính vẫn là thấp nhất, hơn 20%⁽¹⁾. Theo thống kê chuyên mục dữ liệu đồ họa Datablog của The Guardian, thời gian trung bình công chúng lưu lại trên mỗi bài báo của chuyên mục này là 6 phút, trong khi thời gian trung bình các trang còn lại chỉ là 1 phút⁽²⁾.

Đề cập đến Thông tin đồ họa, Ông Lê Quốc Minh, Tổng Biên tập báo Nhân Dân cho rằng, "Thông tin đồ họa - information graphics hay infographics" là việc trình bày thông tin, dữ liệu hoặc kiến thức dưới dạng đồ họa nhằm giới thiệu những thông tin phức tạp một cách đầy đủ và dễ hiểu. Nếu chỉ dùng các hình đồ họa để bổ sung cho bài viết thì nó chỉ mang tính minh họa còn một sản phẩm infographics hoàn chỉnh có thể

đứng một mình mà vẫn nói lên đầy đủ thông tin về một vấn đề nhất định. Có hai phong cách làm tin đồ họa nổi bật: Một là phong cách chính thống graphic news mà các hãng tin lớn hay áp dụng, theo đó tin đồ họa có phần tiêu đề (title), nội dung nổi bật (lead) và phần nội dung chính. Cách trình bày kiểu tin đồ họa này khá gọn gàng. Hai là, phong cách infographics với cách trình bày bắt mắt (thậm chí có lúc bị nhồi nhét quá nhiều thông tin), có thể chứa đựng nhiều nội dung và có thể kéo dài vì thường sử dụng trên website⁽³⁾.

Đồng quan điểm, theo tác giả C.Paker: "Thông tin mô tả dưới dạng đồ họa chính là một trong những cách tốt nhất để giúp độc giả có thể hiểu nhanh chóng thông điệp của bạn là thay thế những đoạn văn bản dài và rườm rà bằng các biểu đồ ngắn gọn và dễ hiểu. Bạn có thể chọn nhiều kiểu trình bày khác nhau như lưu đồ, sơ đồ tổ chức hoặc những biểu đồ thời gian"⁽⁴⁾.

Liên quan đến vấn đề này, tác giả Vũ Quang Hào lại sử dụng thuật ngữ "đồ hình" chỉ yếu tố này trong nhóm ngôn ngữ phi văn tự. Tác giả cho rằng "những thông tin trên báo chí không đăng tải dưới dạng văn tự mà là dạng đồ hình như ảnh, tranh minh họa, biểu bảng, đồ thị, sơ đồ, bản đồ"⁽⁵⁾.

Tác giả Hà Huy Phượng dùng thuật ngữ "đồ họa tin tức". Theo tác giả, "đồ họa tin tức là dạng thức thông tin diễn tả sự kiện, vấn đề bằng hình vẽ. Hình vẽ có thể kết hợp với chữ viết hoặc ảnh chụp để biểu đạt các chi tiết, tình tiết, sự kiện hoàn chỉnh"⁽⁶⁾.

Tác giả Nguyễn Thành Lợi gọi thông tin đồ họa là "đồ họa trực quan", "sử dụng hình ảnh để trình bày

thông tin, dữ liệu hoặc kiến thức tạo thành số liệu thống kê chính xác, cụ thể, rõ ràng giúp độc giả dễ dàng theo dõi, đọc hiểu^[7].

Cũng theo ông Lê Quốc Minh, tại Việt Nam đã có một số cơ quan báo chí quan tâm hơn tới thông tin đồ họa và thực hiện theo các cách thức sau: Một là, tin đồ họa độc lập (mỗi tin đồ họa là một nội dung độc lập, có title, lead, nội dung đầy đủ, tính thời sự cao, thiên về hướng graphic news); Hai là, dạng phổ biến thông tin chung (infographics) về một chủ đề nhất định; Ba, vẫn là dạng hình minh họa đơn giản.

Trong giới hạn phạm vi của đề tài nghiên cứu tác giả chỉ đề cập về TTĐH theo cách hiểu - graphic news, là cách mà các hãng tin lớn hay áp dụng. Theo đó, tin đồ họa có phần tiêu đề (title), nội dung nổi bật (lead) và phần nội dung chính như một tác phẩm báo chí độc lập.

1. Phương thức sử dụng TTĐH trên báo điện tử được khảo sát

Mục đích của nghiên cứu là khảo sát thực trạng việc sử dụng TTĐH của một số báo điện tử Việt Nam hiện nay, từ đó rút ra nhận xét và khuyến nghị góp phần nâng cao hiệu quả việc sử dụng. Để làm được điều đó, tác giả tiến hành khảo sát mục Infographics của ba tờ báo điện tử VietnamPlus, VnExpress, Tuổi trẻ. Thời gian khảo sát: từ 1/7/2022 đến ngày 30/09/2022.

1.1. Số lượng, chuyên mục sử dụng Thông tin đồ họa

Theo kết quả khảo sát, trong ba tờ báo điện tử, thì báo VietnamPlus có số lượng TTĐH lớn nhất với 531 bài, xếp vị trí thứ hai là báo VnExpress, 87 bài và ít nhất là báo Tuổi trẻ với 22 bài. Tuy nhiên, số lượng và tỷ lệ các chuyên mục sử dụng TTĐH của mỗi trang báo là khác nhau.

Thống kê cụ thể cho thấy, VietnamPlus có 13 chuyên mục sử dụng TTĐH để thể hiện tin tức: Chính trị, Công nghệ, Đời sống, Du lịch, Khoa học, Kinh tế, Môi trường, Ô tô □Xe máy, Thể giới, Thể thao, Thị trường. Trong đó, chuyên mục Xã hội có tỷ lệ bài TTĐH cao nhất 47,2% với 250 bài, thứ hai là chuyên mục Kinh tế chiếm 20,5% với 109 bài. Chuyên mục Thị trường có tỷ lệ bài TTĐH thấp nhất 0,4% với 2 bài, tiếp đó là chuyên mục Thể thao chiếm 0,6% với 3 bài, Ô tô □Xe máy 0,6% với 3 bài.

Trên VnExpress có 10 chuyên mục sử dụng TTĐH để thể hiện nội dung: Giáo dục, Khoa học,

Kinh doanh, Pháp luật, Số hóa, Sức khỏe, Thế giới, Thể thao, Thời sự, Xe. Cụ thể, chuyên mục Khoa học có tỷ lệ bài TTĐH cao nhất 33,3% với 29 bài, thứ hai là chuyên mục Xe chiếm 18,7% với 16 bài. Chuyên mục Kinh doanh có tỷ lệ bài TTĐH thấp nhất 1,1% với 1 bài, tiếp sau đó là chuyên mục Giáo dục, Số hóa, Thể thao đều chiếm 3,4% với 3 bài mỗi chuyên mục.

Báo Tuổi trẻ có số lượng chuyên mục sử dụng TTĐH thấp nhất trong ba cơ quan báo chí với 8 chuyên mục: Du lịch, Giáo dục, Pháp luật, Nhịp sống trẻ, Sức khỏe, Thế giới, Thời sự, Xe. Trong đó, chuyên mục Xe có tỷ lệ TTĐH cao nhất 33,6% với 8 bài. Chuyên mục Du lịch, Nhịp sống trẻ, Thế giới có tỷ lệ TTĐH thấp nhất 4,5% với 1 bài mỗi chuyên mục.

Hình thức	VietnamPlus		VnExpress		Tuổi trẻ	
	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)
Bản đồ	16	3,0	4	4,6	0	2
Biểu đồ	185	34,8	8	9,2	5	22,7
Hình ảnh hướng dẫn, liệt kê, so sánh	256	48,1	53	60,9	15	68,2
Kết hợp	71	13,3	20	23,0	2	9,1
Sơ đồ	4	0,8	2	2,3	0	0
Tổng	532	100%	87	100%	22	100%

Số lượng và tỷ lệ các hình thức thể hiện TTĐH trên VietnamPlus, VnExpress, Tuổi trẻ

1.2. Hình thức thể hiện Thông tin đồ họa

Về hình thức, có nhiều cách thể hiện TTĐH khác nhau. Trong nghiên cứu này, tác giả tập trung khảo sát theo năm hình thức: biểu đồ; bảng đồ; sơ đồ; Hình ảnh hướng dẫn, liệt kê, so sánh; Kết hợp (có sự kết hợp của hai hình thức đồ họa trở lên trong một bài).

Nhìn vào bảng số liệu trên có thể thấy hình thức sử dụng Hình ảnh hướng dẫn, liệt kê, so sánh chiếm số lượng và tỷ lệ cao nhất khi thể hiện TTĐH ở cả ba cơ quan báo chí. Cụ thể, VietnamPlus có 256 bài chiếm 48,1%, VnExpress có 53 bài chiếm 60,9%, Tuổi trẻ có 15 bài chiếm 68,2%.

Tuy nhiên, mức độ phổ biến của các hình thức khác có sự khác nhau giữa ba trang báo. Trên VietnamPlus, Biểu đồ được sử dụng nhiều thứ hai với 185 bài (34,8%), tiếp theo là hình thức Kết hợp với 71 bài (13,3%), Bản đồ với 16 bài (3%). Trên VnExpress, hình thức Kết hợp được sử dụng nhiều thứ hai với 20 bài (23%), tiếp theo là Biểu đồ với 8 bài

(9,2%), Bản đồ với 4 bài (4,6%). Giống với VietnamPlus, trên Tuổi trẻ, hình thức Biểu đồ được sử dụng nhiều thứ hai với 5 bài (22,7%), tiếp theo là hình thức Kết hợp với 2 bài (9,1%).

Cả ba cơ quan báo chí trên đều sử dụng hình thức Sơ đồ ít nhất, với 4 bài (0,8%) trên VietnamPlus, 2 bài (2,3%) trên VnExpress và Tuổi trẻ không sử dụng Sơ đồ trong TTĐH ở thời gian diễn ra khảo sát.

1.3. Phân loại theo công nghệ được sử dụng trong TTĐH

Nhờ sự hỗ trợ của công nghệ, hiện nay TTĐH không chỉ dừng lại ở dạng tĩnh như hình ảnh 2D mà có đa dạng hình thức thể hiện. Qua quá trình khảo sát, tác giả phân loại công nghệ sử dụng trong thiết kế TTĐH thành ba loại: TTĐH tĩnh, TTĐH tương tác, Video TTĐH.

TTĐH tĩnh giống như những hình ảnh được thể hiện trong không gian hai chiều và không có khả năng tạo lập các lớp thông tin.

TTĐH tương tác được thiết kế dựa trên tính tương tác và đa phương tiện của báo điện tử, có khả năng tạo nhiều lớp thông tin. Các lớp thông tin chỉ được ☐mở☐khi có sự tương tác giữa công chúng vào một vị trí cụ thể trên đồ họa.

Hình thức	VietnamPlus		VnExpress		Tuổi trẻ	
	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)
Bản đồ	16	3,0	4	4,6	0	2
Biểu đồ	185	34,8	8	9,2	5	22,7
Hình ảnh hướng dẫn, liệt kê, so sánh	256	48,1	53	60,9	15	68,2
Kết hợp	71	13,3	20	23,0	2	9,1
Sơ đồ	4	0,8	2	2,3	0	0
Tổng	532	100%	87	100%	22	100%

Số lượng và tỷ lệ các công nghệ được sử dụng trong TTĐH trên VietnamPlus, VnExpress, Tuổi trẻ

Video TTĐH là một sản phẩm đồ họa đa phương tiện kết hợp giữa chữ viết, hình ảnh, video và những yếu tố đồ họa 2D, 3D với lời bình hoặc phụ đề đi kèm. Nó giải thích, định vị và minh họa thông tin phức tạp nhất bằng cách sắp xếp các dữ liệu, số liệu thống kê ☐ theo luật phối cảnh, giống như cách làm phim hoạt hình (animations).

Theo kết quả khảo sát, TTĐH tĩnh chiếm số lượng và tỷ lệ lớn nhất ở cả ba trang báo điện tử lần lượt là

448 bài (84,2%) trên VietnamPlus, 57 bài (65,5%) trên VnExpress, 22 bài (100%) trên Tuổi trẻ. Tuy nhiên, ở VietnamPlus, TTĐH tương tác được sử dụng nhiều thứ hai với 83 bài (15,6%), ít nhất là Video TTĐH 1 bài (0,2%). Trong khi đó, trên VnExpress, Video TTĐH lại được sử dụng nhiều thứ hai với 30 bài (34,5%), không sử dụng TTĐH tương tác.

1.4. Nguồn phát của TTĐH

Nguồn phát	VietnamPlus		VnExpress		Tuổi trẻ	
	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)	Số lượng	Tỷ lệ (%)
TTĐH tự lập	35	6,6	53	60,9	21	95,5
TTĐH dẫn lại	497	93,4	34	39,1	1	4,5
Tổng	532	100%	87	100%	22	100%

Số lượng và tỷ lệ của nguồn phát TTĐH trên VietnamPlus, VnExpress, Tuổi trẻ

Nhìn vào bảng số liệu có thể thấy cả ba báo điện tử đều sử dụng TTĐH từ hai nguồn là tự lập và dẫn lại. Tuy nhiên, tỷ lệ hai nguồn phát giữa ba trang báo là khác nhau.

VietnamPlus tuy có số lượng TTĐH lớn nhất nhưng tỷ lệ TTĐH tự lập thấp hơn rất nhiều (6,6%) so với TTĐH dẫn lại (93,4%). Trong đó, tất cả các TTĐH dẫn lại đều lấy từ Thông tấn xã Việt Nam. Đây vừa là thế mạnh đồng thời là thách thức nếu VietnamPlus muốn chủ động hơn trong phát triển TTĐH.

VnExpress có TTĐH tự lập cao hơn (60,9%) so với TTĐH dẫn lại (39,1%), trong đó, TTĐH dẫn lại lấy từ các trang uy tín từ nước ngoài như AFP, BBC News, New York Times, Washington Post ☐ Tuy nhiên, các TTĐH tự lập đều ở dạng TTĐH tĩnh còn các TTĐH dẫn lại đều ở dạng Video TTĐH.

Tuổi trẻ tuy có số lượng TTĐH ít nhưng tỷ lệ TTĐH tự lập lên đến 95,5%, chỉ dẫn lại 1 TTĐH trong thời gian khảo sát.

2. Nhận xét việc sử dụng TTĐH trên các báo điện tử được khảo sát

Thứ nhất, ba báo điện tử đều sử dụng TTĐH như một phương thức truyền tải thông tin tối ưu. TTĐH có khả năng đứng độc lập như một tin, bài hoàn chỉnh cung cấp thông tin đầy đủ, trọn vẹn cho công chúng mà không cần sự trợ giúp của văn bản. Những bài viết nhiều chữ, khô khan được thay bằng đồ họa bắt mắt, cô đọng thông tin, dễ hiểu và nắm bắt nhanh. Trong

đó, VietnamPlus chiếm ưu thế với số lượng TTĐH lớn nhất, tiếp đến là VnExpress và Tuổi trẻ. Điều này có thể lý giải do VietnamPlus có nguồn TTĐH sẵn từ Thông tấn xã Việt Nam, VnExpress có sự hậu thuẫn về công nghệ của tập đoàn FPT nên đều có ưu thế hơn Tuổi trẻ.

Thứ hai, cả ba báo điện tử đều sử dụng TTĐH ở đa dạng chuyên mục, từ thời sự, văn hóa, xã hội đến kinh tế, thể thao, khoa học, môi trường. Tuy nhiên, chuyên mục sử dụng TTĐH giữa các báo có sự khác nhau. Trên VietnamPlus, chuyên mục Xã hội, Kinh tế sử dụng TTĐH nhiều nhất, trên VnExpress là chuyên mục Xe và Khoa học, trên Tuổi trẻ là chuyên mục Xe, Giáo dục, Sức khỏe, Thời sự. Như vậy, với mỗi trang báo, chuyên mục nào sử dụng nhiều TTĐH là do chiến lược phát triển riêng của trang báo đó. Ngoài ra, để tạo lập TTĐH còn phụ thuộc vào nguồn dữ liệu đầu vào của chuyên mục. Chuyên mục có nhiều dữ liệu, thông tin sẽ là cơ hội thuận lợi để sản xuất TTĐH.

Thứ ba, ba trang báo điện tử đều sử dụng hình thức Hình ảnh hướng dẫn, liệt kê, so sánh nhiều nhất khi thể hiện TTĐH. Nguyên nhân là do công chúng hiện nay không chỉ cần thông tin đơn thuần mà những thông tin này phải được cô đọng, mang tính chất chỉ dẫn, so sánh, giải pháp cụ thể giúp việc nắm bắt thông tin được nhanh chóng hơn. Vì vậy, TTĐH đã tận dụng triệt để ưu thế của hình thức này nhằm đưa nhanh các thông tin cốt lõi đến công chúng mà công chúng không phải mất quá nhiều thời gian đọc một bài viết nhiều chữ rồi mới chất lọc thông tin.

Thứ tư, số lượng TTĐH tĩnh chiếm phần lớn trên ba báo điện tử, đặc biệt, báo Tuổi trẻ chỉ sử dụng TTĐH tĩnh trong thời gian được khảo sát. Điều này có thể lý giải là do công nghệ để sản xuất ra TTĐH tĩnh đơn giản hơn TTĐH tương tác và Video TTĐH. Mục đích sử dụng TTĐH là để công chúng tiếp cận nhanh và nhiều hơn thông tin, vì vậy TTĐH tĩnh đáp ứng được tính thời sự, nhanh chóng. Hơn nữa, để sản xuất TTĐH tương tác và Video TTĐH, mất rất nhiều thời gian, tốn kém kinh phí, đòi hỏi trình độ kỹ thuật cao của người thiết kế đồ họa, đặc biệt là cần nhiều dữ liệu để tạo lập ra nhiều lớp thông tin. Tuy nhiên, VietnamPlus và VnExpress đang có xu hướng chuyển dịch từ TTĐH tĩnh sang TTĐH tương tác và Video TTĐH. Bởi lẽ, công chúng có xu hướng bị hấp dẫn vào các chuyển động trên màn hình, không bị nhàm

chán bởi các hình ảnh tĩnh, hơn nữa TTĐH tương tác và Video TTĐH có thể tạo lập ra nhiều lớp thông tin trong cùng một TTĐH.

Thứ năm, nhìn chung ba báo điện tử được khảo sát có sự quan tâm, đầu tư đúng mức cho TTĐH. VietnamPlus tuy có số lượng TTĐH lớn nhất nhưng phần lớn là phụ thuộc, dẫn lại từ Thông tấn xã Việt Nam. VnExpress có hậu thuẫn về công nghệ bởi FPT, là một tập đoàn mạnh về công nghệ, có cơ quan chủ quản là Bộ Khoa học và Công nghệ nhưng lại chưa khai thác triệt để thế mạnh, tỷ lệ dẫn lại từ báo chí nước ngoài còn cao nên chưa tạo được dấu ấn riêng. Tuổi trẻ tuy có sự quan tâm, chủ động trong việc tự tạo lập TTĐH nhưng chưa có những bước đi quyết liệt nên số lượng TTĐH còn rất hạn chế.

Trong bối cảnh cạnh tranh gay gắt của các phương tiện truyền thông mới, đặc biệt là mạng xã hội. Với thế mạnh hình ảnh kết hợp cùng các yếu tố đa phương tiện, TTĐH giúp việc trình bày dữ liệu một cách trực quan, thu hút sự chú ý của công chúng. Tuy nhiên, để thông tin đồ họa tạo thêm nhiều bước đột phá, các cơ quan báo chí Việt Nam cần nhanh chóng đưa ra chiến lược phát triển dài hạn, đầu tư nghiêm túc để thu hút, giữ chân công chúng và theo kịp xu hướng của thời đại./.

(1) Kelly Barry (2006), *Reporting and editing newsgraphics*, USA Today, <https://www.ibiblio.org/slanews/conferences/sla2006/presentations/CEs/barry.pdf>, truy cập ngày 10 tháng 11 năm 2022.

(2) Nigel Bowls, James T. Hamilton, David A. Levy (2014), *Transparency in Politics and the Media*, Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford, tr.167.

(3) Lê Thùy Linh (2018), *Thông tin đồ họa trên báo điện tử Pháp và gợi ý cho Việt Nam*, Luận văn Thạc sĩ báo chí học, trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, tr.107.

(4) Roger C.Parkers (2010), *Thiết kế, tạo mẫu và dàn trang Design & Layout (Volume 1)*, Nxb. Trẻ, Hà Nội, tr.151.

(5) Vũ Quang Hào (2007), *Ngôn ngữ báo chí*, Nxb. Thông tấn, Hà Nội, tr.236.

(6) Hà Huy Phương (2006), *Tổ chức nội dung và thiết kế, trình bày maket báo in*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội, tr.96.

(7) Nguyễn Thành Lợi (2014), *Tác nghiệp báo chí trong môi trường truyền thông hiện đại*, Nxb. Thông tin và Truyền thông, Hà Nội, tr.202.